

Motion till riksdagen 2018/19:3075

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2018/19:96 Polisens tillgång till underrättelser från Försvarets radioanstalt

---

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2018/19:96.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som bygger på att signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet som huvudregel får utföras vid misstanke om brott och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om att underrättelser från signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet ska få meddelas Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten även under pågående förundersökning enbart när de gäller de allra grövsta brotten i aktuella lagar om hemliga tvångsmedel och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Vänsterpartiet värnar demokratiska grundvärden som rättssäkerhet och skyddet för den personliga integriteten. Vi vill samtidigt inte försvåra de brottsbekämpande myndigheternas arbete med att utreda och beivra brott. Därför är vi även angelägna om att det finns ett regelverk som ger ett gott skydd för Sveriges och landets invånares säkerhet. Det måste kunna ställas höga krav på att terrorism och grov brottslighet bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. I stället för att hasta igenom ny straffrättslig lagstiftning som under tidigare mandatperioder bör det förebyggande arbetet förbättras. Förutsättningarna för att tillämpa befintlig lagstiftning ska vara goda och lagstiftningen måste förstärkas där behov finns så att brottsbekämpningen blir effektiv. Samtidigt måste de som har till uppgift att motverka, förhindra och lagföra grov brottslighet få rätt resurser för att fullgöra sin uppgift.

Varje samhälle måste ha möjlighet att använda tvångsmedel för att kunna utreda och beivra brott. Sådana tvångsmedel innebär definitionsmässigt en inskränkning i grundläggande fri- och rättigheter, rättigheter som i sin tur är grundläggande för demokratin i vårt samhälle. Därför måste såväl lagstiftningen som de medel som lagstiftningen tillhandahåller omgärdas av de strängaste restriktioner. De viktigaste restriktionerna har vi i våra egna grundlagar och Europakonventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. När det gäller utvidgning av det straffbara området uppkommer frågor om behov, effektivitet och proportionalitet. Dessa överväganden gör sig särskilt gällande när det är fråga om centrala skyddsintressen som Sveriges säkerhet och grundlagsskyddade rättigheter såsom yttrande- och tryckfrihet och skyddet för den personliga integriteten. Det handlar således om att skydda den demokratiska rättsstaten i flera bemärkelser.

Ett av fundamenten i en rättsstat är att medborgarna åtnjuter ett effektivt skydd mot statens maktutövning; den enskilda medborgaren ska vara tryggad mot statens missbruk av rättsordningen. Det primära värde som rättssäkerheten ska skydda är den enskildes intresse av självbestämmande och möjlighet till livsplanering. Rättssäkerheten bör i princip inte kunna åsidosättas. För att kravet på rättssäkerhet ska upprätthållas krävs bl.a. att lagstiftningen är av god kvalitet, vad gäller både straffprocessuella regler och det materiella innehållet, samt att rättstillämpningen är god.

Den andra bärande principen i vår rättsordning är proportionalitetsprincipen. Principen innebär att de åtgärder som det allmänna använder sig av för att uppnå ett visst syfte inte får vara mer betungande eller mer långtgående än vad som kan anses nödvändigt för att uppnå det eftersträlvade syftet. Det ska således råda en balans mellan mål och medel samt vara sannolikt att det syftet uppnås genom vidtagna medel. Finns det möjlighet att välja mellan flera verksamma åtgärder ska det minst tyngande alternativet väljas.

Vi ser med stor oro på den utveckling som skett sedan i början av 2000-talet och som i dag lett till att vi börjar närma oss ett övervakningssamhälle. Frågor om personlig integritet och mänskliga rättigheter får gång på gång stå tillbaka. Varje inskränkning har motiverats utifrån skenbart goda syften som effektivare brottsbekämpning och ett generellt ökat skydd för invånarna. Sammantaget framstår dock helheten av snart två decenniers skärpta lagar när det gäller t.ex. kamerabevakning, hemliga tvångsmedel, signalspaning, utlänningskontroll och åtgärder i syfte att hindra terrorism som illavarslande. Varje inskränkning som godtas tenderar att bereda väg för ännu fler och mer ingripande skärpningar. Argument i stil med att den som har rent samvete inte har något att frukta riskerar att bli urvattnade floskler ju fler inskränkningar av den personliga integriteten som accepteras. Konsekvenserna för samhällsklimatet och demokratin på lång sikt är svåra att överblicka.

Sverige har ett dunkelt förflutet när det gäller kontroll av medborgarna. Under många år bevakade Säkerhetspolisen (Säpo) godtyckligt, olagligt och i hemlighet medborgare som ansågs vara ett hot. Vid andra världskrigets början införde regeringen i hemlighet en säkerhetstjänst med stora befogenheter att övervaka medborgarna. Stora mängder post, telefonsamtal och andra former av kommunikation kontrollerades. Den s.k. Sandlerkommissionen, som tillsattes efter kriget, kunde konstatera att övervakningen använts för att begränsa yttrande- och tryckfriheten på ett sätt som det från början inte var tänkt och att alltför många människor övervakades och fick sina liv kartlagda. I våra dagar har Säkerhetskommissionens utredning visat att över 500 000

svenskar registrerades av Säpo på grund av sina politiska åsikter under den aktuella tidsperioden.

Socialdemokratiska regeringar gav klartecken till denna olagliga övervakning av enskilda människor. Ingen har ännu ställts till svars för alla övertramp som begicks då. I dag vet vi att fördomar hos polisen och dåtidens makthavare avgjorde vem som skulle registreras. Sammantaget begränsade den olagliga verksamheten de demokratiska fri- och rättigheterna för ett stort antal invånare i Sverige. Att historiska misstag kan komma att upprepas är en uppenbar risk även med befintlig och kommande lagstiftning på området. När våra myndigheter får möjlighet att på ett mycket integritetskränkande sätt övervaka organisationer och individer finns det stora risker för att fördomar och ovidkommande syften i vissa fall kan avgöra när och var övervakningen sker. Risken för s.k. ändamålsglidning, att tvångsmedel används för mer än de ursprungligen var tänkta för, ska alltså inte underskattas. Exempel från vår samtida omvärld visar dessutom tydligt att ökad övervakning av människor inte leder till minskad kriminalitet. Snarare riskerar vissa av de genomförda åtgärderna att invägga oss i en falsk trygghet. I stället är det andra åtgärder som krävs för att bekämpa kriminalitet och terrorism.

Sverige har länge varit ett land med lägre kriminalitet än många andra länder. Det är inte för att vi haft längre straff eller fler poliser på gatorna. Det har däremot en direkt koppling till att vi haft ett starkt välfärdssamhälle med en välfungerande omsorg och skola samt tillgång till arbete och bostäder. Men det gäller inte längre överallt. En del förorter har drabbats av öppen narkotikahandel, våldsbrott och organiserad kriminalitet under många år utan att samhället har reagerat tillräckligt. Vänsterpartiet arbetar för ett samhälle där ingen har anledning att se kriminalitet som en lösning. Kriminaliteten utnyttjar och trycker ned människor, särskilt i arbetarområden. Vår lösning handlar om något större och mer effektivt än ökad övervakning. Vi vill ge alla barn en uppväxt som ger dem möjligheter i livet, från förskolan till skolan och det första jobbet. Det handlar om att ge alla människor i vårt samhälle verkliga möjligheter att välja andra livsvägar än en kriminell bana. För den som på allvar vill minska våld och kriminalitet är grunden att bygga ett rättvist samhälle. Men det krävs också en politik som är effektiv i att hjälpa dem som ligger i riskzonen för gängkriminalitet och återföra dem som begått brott till samhället. Polis, räddningstjänst, kollektivtrafik, vård och annan offentlig service ska finnas tillgänglig även på landsbygd och i förorter.

Vänsterpartiets inställning är och kommer att förbli att de mänskliga rättigheterna är odelbara och ständigt utsatta för attack. Vi kommer inte att ge vika för dessa attacker, utan vårt mål är att ständigt försvara de friheter som är en förutsättning för att demokratin ska bestå och utvecklas. Vi är övertygade om att demokrati inte kan försvaras genom att begränsningar i de demokratiska rättigheterna införs. De rättigheter som generationer före oss slagits för att få till stånd måste i stället bevaras och utvecklas.

2.1 Regeringens antiterrorpaket

Regeringen har aviserat ett paket med antiterrorlagar som i skrivande stund befinner sig i olika stadier i genomförandeprocessen. Den i motionen aktuella propositionen om signalspaning ligger nu på riksdagens bord och ett förslag om datalagring kom nyligen. Terroristbrottsutredningen om skärpta straffskalor förväntas lämna ett betänkande under våren 2019. Lagrådet kritiserade nyligen regeringens förslag om förbud mot deltagande i och samröre med terrororganisationer, och regeringen har aviserat att den avser att se

över förslaget för att lägga fram det på nytt trots kritiken. Regeringen har även utrett ett nytt hemligt tvångsmedel, hemlig dataavläsning, och en proposition förväntas komma till riksdagen under hösten 2019. Vidare bereder regeringen ärendet om borttagen tillståndsplikt för polisen för kameraövervakning, och ett betänkande om borttagen tillståndsplikt för kameraövervakning i kollektivtrafiken har nyligen presenterats. Det pågår även ett arbete inom regeringen med att ta fram direktiv för att skärpa kraven för medborgarskap. Enligt Vänsterpartiet måste samtliga redan genomförda, föreslagna och kommande åtgärder som syftar till att bekämpa terrorism och våldsbejakande extremism bedömas som en helhet. Frågan vi ställer oss är om dessa åtgärder sammantaget är proportionella i förhållande till syftet och om de är effektiva för att uppnå målet.

3 Regeringens förslag om signalspaning

3.1 Bakgrund

Grundläggande bestämmelser om försvarsunderrättelseverksamhet finns i lagen (2000:130) om försvarsunderrättelseverksamhet. Försvarsunderrättelseverksamhet ska bedrivas till stöd för svensk utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik samt i övrigt för kartläggning av yttre hot mot landet. Verksamheten får bara avse utländska förhållanden. Regeringen bestämmer försvarsunderrättelseverksamhetens inriktning. Inriktningen bestäms med beaktande av landets samlade behov av underrättelser. När det gäller inriktning av signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet finns det särskilda bestämmelser.

Försvarsunderrättelseverksamhet bedrivs av Försvarmakten, Försvarets radioanstalt, Försvarets materielverk och Totalförsvarets forskningsinstitut. Verksamheten ska fullgöras genom inhämtning, bearbetning och analys av information. Processen resulterar i underrättelser som ska rapporteras till berörda myndigheter.

Försvarets radioanstalt bedriver signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet. Verksamheten är reglerad i lagen (2008:717) om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet. Försvarets radioanstalts signalspaning får bara ske i de fall regeringen, Regeringskansliet, Försvarmakten, Säkerhetspolisen eller Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten närmare har bestämt inriktningen av den. En närmare inriktning ska ligga inom ramen för den övergripande inriktning av försvarsunderrättelseverksamheten som bestäms av regeringen och får inte avse endast en viss fysisk person. Signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet får bara ske i syfte att kartlägga vissa i lagen särskilt angivna företeelser, bl.a. yttre militära hot mot landet, strategiska förhållanden avseende internationell terrorism och annan grov gränsöverskridande brottslighet som kan hota väsentliga nationella intressen, utveckling och spridning av massförstörelsevapen samt främmande underrättelseverksamhet mot svenska intressen. Inhämtning får inte avse signaler mellan en avsändare och mottagare som båda befinner sig i Sverige, om det inte är fråga om signaler mellan sändare och mottagare på utländska statsfartyg, statsluftfartyg eller militära fordon.

Verksamhet för att förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet bedrivs i ett skede där det inte finns någon konkret uppgift om att ett bestämt brott har begåtts. Verksamheten, som i huvudsak är oreglerad, omfattar bl.a. underrättelseverksamhet. Underrättelseverksamhet bedrivs av både Polismyndigheten och Säkerhetspolisen och

är inriktad på att avslöja om en viss, inte närmare specificerad, brottslighet har ägt rum, pågår eller kan antas komma att begås. I det syftet samlar myndigheterna i verksamheten in, bearbetar och analyserar information.

Trots att det alltså inte är fråga om verksamhet för att utreda brott finns det vissa möjligheter att använda tvångsmedel. Bestämmelser om det finns i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll, lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott (den s.k. preventivlagen) och lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet (den s.k. inhämtningslagen).

Regleringen av signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet tillämpas i dag på ett sätt som innebär att Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten inte får tillgång till uppgifter från signalspaning när det gäller företeelser som myndigheterna bedriver en förundersökning om.

Enligt den överenskommelse om åtgärder mot terrorism som Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna ingick den 7 juni 2017 bör det göras en utredning av en ordning där underrättelser från signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet kan tas emot parallellt med en pågående förundersökning. Enligt överenskommelsen ska regelverket samtidigt tydliggöra att dessa underrättelser inte får användas i förundersökning. I samband med översynen ska det även analyseras om nuvarande regler för tillsyn är tillräckliga och om det finns tillräcklig kapacitet för den förhandsprövning som görs.

3.2 Regeringens proposition

Regeringen föreslår i propositionen en ny lag som ska göra att Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten kan bestämma inriktningen av signalspaning och ta emot underrättelser med inhämtade uppgifter även om det pågår en förundersökning. Lagen innebär att uppgifter i underrättelser från Försvarets radioanstalt inte får användas för att utreda brott och att tillgången till uppgifterna ska begränsas hos de brottsbekämpande myndigheterna. Därför föreslås en ny reglering som förbjuder att uppgifterna används för att utreda brott. Den tjänsteman som arbetar med att utreda brott ska alltså inte ha tillgång till sådana uppgifter som rör den aktuella utredningen. Förbudet ska omfatta både användning för att inleda (eller återuppta) en förundersökning och användning i en pågående förundersökning. Regeringen gör bedömningen att den utökade tillgången till uppgifter inte innebär att signalspaning kommer att få bedrivas för fler ändamål än tidigare eller att fler uppgifter kommer att inhämtas. Däremot förväntas mängden uppgifter som rapporteras till polisen bli större. Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden föreslås ha tillsyn över Säkerhetspolisens och Polismyndighetens tillämpning av den nya lagen.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Vänsterpartiet har sedan tidigare varit kritiskt till utformningen av den s.k. FRA-lagen och signalspaning som företeelse (mot. 2006/07:Fö2, mot. 2013/14:Fö4 och mot. 2016/17:3570). Våra ställningstaganden tar bl.a. sin utgångspunkt i att det är grundläggande i ett demokratiskt samhälle att upprätthålla en tydlig rågång mellan

militär och polis. Vidare anser vi att principen måste vara att massavlyssning utan konkret brottsmisstanke inte ska förekomma. Den nuvarande lagen (2008:717) om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet har gett Försvarets radioanstalt (FRA) tillgång till all nättrafik där sändare och mottagare inte samtidigt befinner sig i Sverige. Tidigare gavs endast undantag för militära hot, och FRA hade endast möjlighet att avlyssna signaler som går genom luften. Förändringarna av lagen innebar, vilket vi tidigare lyft, tydliga steg mot ett övervakningssamhälle. Invändningarna gör sig gällande även i dag.

Riksdagen bör avslå regeringens proposition 2018/19:96. Detta bör riksdagen besluta.

Vi står därmed fast vid vårt tidigare ställningstagande att massavlyssning utan konkret misstanke om brott inte är rimlig. De aktuella lagarna som reglerar signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet bör därför omarbetas. Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som bygger på att signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet som huvudregel får ske vid misstanke om brott. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I dag kan vi se att brottsutvecklingen, där internet och mobiltelefoner i allt större utsträckning än tidigare används som brottsverktyg, leder till problem när uppgifter från underrättelseverksamhet inte kan tas emot av polisen när det gäller förestående grova brott kopplade till ärenden där förundersökning pågår. Polisen kan t.ex. inte fortsätta att ta emot underrättelser i syfte att kartlägga ett grovt kriminellt nätverk om det pågår en förundersökning om ett enskilt brott som någon i nätverket är inblandad i. Det är problematiskt i de fall det handlar om förestående grova brott som kan leda till stora skador för allmänheten. Eftersom signalspaning, som flera remissinstanser tar upp, är en synnerligen känslig verksamhet ur integritetssynpunkt måste en noggrann proportionalitetsbedömning göras. Det är bra att regeringen föreslår att de aktuella underrättelserna inte ska få användas i förundersökning och att de utredare som ansvarar för förundersökningen inte ska få tillgång till uppgifterna. Dock anser vi att ytterligare avgränsningar behövs för att garantera att åtgärden är proportionell i förhållande till syftet.

Vi föreslår därför att Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten ska kunna bestämma inriktningen av signalspaning och ta emot underrättelser med inhämtade uppgifter även om det pågår en förundersökning under förutsättning att underrättelserna som får tas emot begränsas till de allra grövsta brotten i de aktuella lagarna om hemliga tvångsmedel¹, t.ex. grovt terroristbrott, grovt sabotage, grov mordbrand, uppror, väpnat hot mot lag och ordning och andra brott i syfte att omstörta statskicket, allmänfarlig ödeläggelse, kapning, krigsanstiftan och grovt spioneri. Signalspaning får i dag ske endast i syfte att kartlägga vissa i lagen angivna företeelser av allvarlig art. Vårt förslag innebär alltså att vi föreslår en ytterligare avgränsning av i vilka fall underrättelser från signalspaning ska få meddelas även under pågående förundersökning. Det ska vara klart att det handlar om mycket grova brott för att underrättelse ska få ske. På så sätt anser vi att kravet på proportionalitet garanteras.

¹ Lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll, lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott (den s.k. preventivlagen) och lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet (den s.k. inhämtningslagen).

Regeringen bör återkomma med ett förslag om att underrättelser från signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet ska få meddelas Säkerhetspolisen och Nationella operativa avdelningen i Polismyndigheten även under pågående förundersökning enbart när de gäller de allra grövsta brotten i aktuella lagar om hemliga tvångsmedel. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Westerlund Snecker (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Karin Rågsjö (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)